

door Liesbeth Koenen

Hester Dibbits en Hilje van der Horst over migranteninterieurs

## ‘Ze vinden het bij Nederlanders vaak maar een rommeltje’

**Wat zeggen de dingen? Hester Dibbits en Hilje van der Horst van het Meertens Instituut onderzoeken de alledaagse werkelijkheid van Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Hebben ze een skaileren bank, een waterpijp? Hangen er teksten uit de koran? Wat doet hoogglans? Een gesprek middenin een tentoonstelling.**



Hester Dibbits en Hilje van der Horst in de tentoonstelling *Van huis uit*. (foto Hans van den Bogaard)

Of je je voeten wil vegen, vraagt socioloog en gastconservator Michael McMillan je in de welkomsttekst die buiten op zijn ‘huis’ geplakt is. Het is een verzoek met een symbolische lading, want bezoekers die het lezen zijn al binnen, op de tentoonstelling *Van huis uit, migrantenfamilies en hun interieurs*. McMillans aan drie kanten ommuurde kamer vol meubels en voorwerpen uit verre oorden vormt het hart van de kleine expositie bij het Amsterdamse *Imagine IC*, naar eigen zeggen ‘een jonge instelling die de identiteit en cultuur van migranten in Nederland verbeeldt’.

Als we voorzichtig zijn en beslist geen koffie knoeien, dan mogen we gaan zitten op de Marokkaanse bank die tegen een van de wanden staat. En op de grond bij de lage tafel – het is een beetje krap voor drie personen. ‘Zulke banken heten sedari, en eigenlijk hadden er drie lange moeten staan, net als bij de Marokkanen thuis. Die bestellen ze meestal per meter,’ vertelt historica Hester Dibbits (42). Ze is onderzoeker materiële cultuur bij het Meertens Instituut, het KNAW-instituut voor onderzoek en documentatie van de Nederlandse taal en cultuur. Hilje van der Horst (30), die sociale geografie en sociologie studeerde, is daar nog even onderzoeker in opleiding, bij de afdeling etnologie. Haar proefschrift over Turkse interieurs is bijna klaar.

Beiden hebben bijgedragen aan de tentoonstelling, zij het Dibbits meer dan Van der Horst. Die heeft juist weer een groter aandeel gehad in de tweede reden voor een ge-

sprek: het pas verschenen boekje *Turkse en Marokkaanse Nederlanders thuis*. De vlot leesbare nieuwjaarsuitgave van het Meertens Instituut, die ook gewoon in de winkel ligt, staat vol prachtige kleurenfoto's (gemaakt door Floor Kuiper), bijna allemaal van Turkse kamers, zowel in Turkije als in Nederland. 'Thuis tussen Nederland en Turkije' is dan ook de titel van het eerste essay, dat Van der Horst schreef op basis van haar onderzoek. 'Wat ik gedaan heb, moet echt via via, sneeuwballend,' legt ze uit. 'Je moet het vertrouwen winnen, want je komt bij mensen thuis.'

Om te zien, en vast te leggen, hoe die wonen. Nemen ze tradities mee? Is hun interieur modern? Wat zijn de verschillen tussen de inrichting van hun huizen in Turkije en die in Nederland? Hoe zit het bij opeenvolgende generaties? Dat zijn een paar van de dingen die Van der Horst wilde weten. 'Er is een bepaalde stijl die je heel veel ziet bij de eerste generatie: skaileren banken, vitrinekasten, dressoirs. Dat is moderniteit. Die stijl verwijst naar het heden, terwijl je bij migranten misschien juist nostalgie zou verwachten. Die zie je bij de eerste generatie niet erg terug. Sommige dingen zelfs nooit. Op het platteland is het vrij gebruikelijk op de grond te zitten. Je ziet daar lage banken, kussens tegen de muur. Tafelkleed over ieders knieën bij het eten. Dat wordt hier nooit gereproduceerd, terwijl toch veel mensen van het platteland komen. Wat dat betreft is er geen sprake van geleidelijke integratie, dat gaat in één klap.'

## Veel kanten kleedjes dwingen je in de rol van een bepaald type vrouw

Voor de tweede generatie ligt het een beetje anders, en trouwens, dat begrip biedt alleen maar 'schijsghelderheid' volgens Van der Horst. 'Geen enkel gezin is daar eigenlijk leuk mee in te delen,' lacht ze. 'Kijk, de eerste generatie is de groep die als gastarbeiders naar Nederland kwam, en dan heb je hun nakomelingen. Maar die zijn deels in Turkije opgegroeid, deels hier, soms zijn ze een aantal jaren tussendoor teruggeweest. En heel veel hebben weer een partner uit Turkije. Zodat de tweede generatie meestal niet echt een tweede generatie is. De derde generatie is er eigenlijk nog helemaal niet. Die zijn nog niet aan eigen huizen toe.'

Hoe je ook wilt tellen, in de interieurs van de nakomelingen van de gastarbeiders zie je vaak meer spullen uit het land van herkomst dan in die van hun ouders.

Dibbits, die vindt dat alledaagse cultuur vaak over het hoofd gezien wordt, legt uit: 'Op dit terrein is er wel een beetje theorievorming, onder andere van de Amerikaanse socioloog Herbert Gans. Die merkte op dat een volgende generatie meer etnische symbolen gebruikt dan degenen die het land binnenkwamen. Hij deed zijn onderzoek in Amerika, met andere migranten en in een andere tijd, maar wij zien daar wel iets van terug.' Zelf heeft ze zich onder meer beziggehouden met Marokkaanse interieurs, waarvan haar opviel dat die zo veel op elkaar leken, toen ze in de Utrechtse wijk Lombok meedeed aan het grote en brede onderzoeksproject dat het Meertens Instituut daar uitvoerde. Dat was ook haar stap naar het heden, haar proefschrift ging over de wooncultuur in de zeventiende en achttiende eeuw.

### Het boze oog

Maar er zijn wel parallellen met de Nederlandse historie, waar nog heel recent een 'mooie kamer', waar je hooguit met je bezoek zat, heel gebruikelijk was. Dibbits en Van der Horst keken samen of een dergelijke trend opnieuw te bespeuren valt. Het tweede essay in het boekje, gebaseerd op ongeveer 120 interviews, schreven ze samen onder de titel 'Hoogglans en sedari. De mooie kamer terug van weggeweest?'. Ze maken duidelijk dat er binnen en ook tussen verschillende migrantengroepen nogal wat overeenkomsten zijn. Die skaileren banken en dergelijke, maar ook een voorkeur voor hoogglans hoort erbij, en alles moet strak zijn, en bij elkaar horen. Dibbits: 'Ze vinden het bij Nederlanders vaak maar een rommeltje.' Die bij elkaar passende sets moeten ook liefst om de paar jaar in hun geheel vervangen worden. Of dat typisch iets van migranten is, blijft de vraag. Van der Horst wijst erop dat de algemene smaak tendeert naar de Nederlandse middenklasse. 'Zeker als ze daar zelf toe gaan horen. Ook in Turkije hebben bankstellen enzo de status van de middenklasse.'

Maar naast het westerse bankstel zie je vooral bij de Marokkanen steeds vaker ook een 'Marokkaanse salon'. Dat is een investering. 'Die sedari zijn duur,' vertelt Dibbits. Al hoeven ze tegenwoordig niet meer op het dak van een auto gebonden mee naar Nederland vanuit Marokko, omdat er in Nederland nu winkels zijn die ze verkopen. Dibbits en Van der Horst betrekken ook huizen in Marokko en Turkije in hun onderzoek, want er wordt veel heen en weer gereisd. Ook in Marokko zie je twee typen kamers naast elkaar, naast een westerse een Marokkaanse salon. 'Dat het bij Marokkanen zo populair is, kan te

maken hebben met de gewoonte om gescheiden mannen- en vrouwenkamers te gebruiken, maar dat kunnen we niet hardmaken,' zegt Dibbits. Lang niet iedereen uit Marokko is gewend aan gescheiden ontvangsten. Het ligt vaak subtiel, wat er wel en niet 'kan'.

Bij Turkse Nederlanders komt de aparte 'mooie kamer' bijna nooit voor, althans niet in hun huizen in Nederland. Van der Horst, die in Istanboel woonde en Turks spreekt, vertelt: 'In Turkije heb je wel twee kamers, waarvan er één dan de 'oosterse kamer' wordt genoemd. In Nederland zie je vaker een Turkse hoek, waar geloungel kan worden. Ook op van die lage banken, die in het Turks niet sedari maar *sedir* heten. En met etnische symbolen, zoals de sas, dat is een snaarinstrument, en een waterpijp.' Dibbits: 'Het is minder de 'chique kamer' dan bij de Marokkaanse salons.'

Van der Horst en Dibbits (foto Hans van den Bogaard)

Volgens Van der Horst en Dibbits worden naast deze 'aan authenticiteit referende symbolen' ook 'contemporaine consumptiegoederen' als verwijzing naar het land van herkomst gebruikt, al dan niet in een apart hoekje of een aparte vitrine gezet. Vaak plastic souvenirs voor toeristen. Of dingen als het boze oog of de hand van Fatima. Veel dat doorgaat voor kitsch in de ogen van mensen als de onderzoeksters zelf, de hoger opgeleiden, of, wat ze een betere omschrijving vinden 'degenen met cultureel kapitaal'. Eigen afkomst speelt natuurlijk mee in de blik, dat is onvermijdelijk. Van der Horst: 'In mijn visueel archief zit bijvoorbeeld: bank met twee lekkere stoelen, zo hoort het.' Ze wijst er op dat je kitsch in soorten hebt. De klok boven de Marokkaanse bank vinden 'wij' best leuk. Hij is in elk geval onvergetelijk. Het is een soort ster met roze, blauwe en gele stralen, rondom een plaatje van de Ka'ba in Mekka, met lichtjes die aldoor rondjes maken.



Dingen, ze zeggen vaak iets. Van der Horst brengt het aldus onder woorden: ‘Wat doen die objecten in de sociale positionering van mensen? Niet alleen als ‘tools’, maar ook: wat doen ze zelf? Een samenleving bestaat natuurlijk uit mensen, maar ook uit een hele hoop dingen, een materiële omgeving. Wat doet die? Dat is niet altijd gemakkelijk empirisch te beantwoorden. Maar zet je bijvoorbeeld etnische objecten in een display dan doet dat iets met de perceptie van tijd. Ze zijn niet voor gebruik bedoeld, en daarmee laat de eigenaar zien een modern mens te zijn. Soms is het ook heel simpel, op het triviale af. Als je veel kanten kleedjes in huis hebt, dwingen die je in de rol van een bepaald type vrouw, die veel moet wassen en strijken. En objecten krijgen ook krachten toegekend. Neem borden met Islamteksten erop. Die worden letterlijk als het woord van God beschouwd, en ik ben wel eens tegengekomen dat ze vervangen waren, door een afbeelding van Mekka ofzo. Dan kreeg ik als verklaring te horen: “Onder die teksten moet ik aldoor rechtop zitten, en mag ik geen SBS6 kijken”.’

### ‘Onder Islamteksten moet ik aldoor rechtop zitten, en mag ik geen SBS6 kijken’

Dibbits vult aan: ‘Met die hoogglans laat je óók zien dat je een goede huisvrouw bent. Dat moet je schoonhouden. Voortdurend. Mensen komen onverwacht op bezoek, dat is ook deel van de cultuur. Die cultuur kan wel eens erg dwingend zijn trouwens. Twee kanten uit. Ik hoor soms dat Nederlanders meteen verwachten dat ze te eten krijgen als ze bij Turken of Marokkanen op bezoek komen. Die vinden dat niet plezierig. Zelf heb ik wel eens met een groot bord vlees voor me gezeten dat ik uit beleefdheid leeg moest eten.’ Van der Horst: ‘Zo’n interview is vaak een hele performance op zich, waarvoor alles uit de kast gehaald wordt, de Turkse thee kopjes, de baklava. Ik kreeg ook ontzettend vaak eten mee. Deels zijn het ook clichés die gecultiveerd worden, hoor.’

Het verandert allemaal wel. Je hebt nu ook mensen die juist extreem op de agenda gaan leven, om te bewijzen dat ze niet zo’n typische Turk of Marokkaan zijn die dat niet doet. En bij hoger opgeleiden mag het wat vuiler zijn, daar is dat een klassekenmerk.’ Dibbits: ‘Veel van wat je ziet in de woningen van Turkse en Marokkaanse Nederlanders kun je toeschrijven aan internationale trends. Overall in de wereld heb je Ikea en Leen Bakker-achtige winkels.’ Van der Horst: ‘Een volgende generatie

komt vaak in een hogere klasse terecht. Wat moet je dan aan integratie toeschrijven?’

Dibbits en Van der Horst moeten weg. De kamer van McMillan, zelf kind van naar Engeland geëmigreerde West-Indiërs, blijft trekken. Op de een of andere manier spreekt de collectie meubels en souvenirs en spulletjes van het imaginaire gezin uit drie culturen – Marokkaans, Indisch, Surinaams – geweldig tot de verbeelding. Het maakt bovendien dat je ineens sterk over je eigen inrichting gaat nadenken. Je verder informeren kan ook ter plekke: in de kamer liggen fotoalbums waar de bezoeker in kan bladeren, die uitleg geven over wat je er ziet. De televisie in de hoek vertoont filmpjes met migranten, in hun huis. Dat de kamer echt een beleving is, wordt nog in de hand gewerkt door de geluiden van denkbeeldige burenen, die voor heel verschillende vormen van burengerecht zorgen.

Een andersoortige beleving is vooral voor de jeugd bedoeld. Zij mogen achter de computer, om een *game* te spelen waarin geld verzameld moet worden waarmee meubels uit alle windstreken gekocht kunnen worden. Dan kun je daarmee je huis inrichten. Het heeft iets van een moderne variant van het poppenhuis, waarmee de cirkel in elk geval voor Dibbits rond is. Die bekende eerder deze middag, op gevaar af om als etnoloog weer voor hobbyist aangezien te worden, dat het voor haarzelf allemaal begonnen was met de grote liefde die ze als kind voor poppenhuizen had.



De tentoonstelling *Van huis uit* is tot en met 5 mei te zien bij 'Imagine IC', Bijlmerplein 1006 – 1008, 1102 ML Amsterdam.

*Turkse en Marokkaanse Nederlanders thuis* van Hester Dibbits, Hilje van der Horst en Floor Kuiper is uitgegeven bij de Amsterdam University Press, telt 96 pagina's en kost € 14,50.